

Георги Н. Николов

РАННИ СВЕДЕНИЯ ЗА ЯПОНИЯ В БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА

Нашето пътеписно наследство за отдалечени страни, като се започне със стихотворните опити на Бачо Киро Петров за Цариград, Сърбия и Влашко, има своята богата история и е сравнително добре проучено. Вече във вододелните години на границата между XIX в. и XX в. в анализите му са запечатани имената на Ив. Вазов, Константин Величков и Алеко Константинов. Техните пътеписи не се нуждаят от цитиране. По-късно, през 1900 г., Д. С. Руевски — сам по себе си много любопитна личност, учителствувал две години преди това в кралското мъжко училище на Хонолулу “Камехамеха”, — обнародва пътеписа “Хавайските острови”¹. През 1907 г. следват “В страната на палмите” от Страшимир Кринчев и “Песенъта на Американските българи” от Стефан Градинаров (печатница на Ст. Роглев в Русе) и т. н.

По същото време — на корицата е отбелязана годината 1907-а, а на титулната страница е 1906-а, въпреки че материалът е писан през 1905-а, Антон Бозуков обнародва книгата си “Пътюм през Япония”, която определя като “пътни бележки”². По обем книгата е кратка — 72 страници без илюстрации. До нейната поява в отделни издания на българския периодичен печат са се появявали предимно отделни преводни (чрез френски език) сведения за Япония и също така фрагментарно — откъси от художествени произведения на съвременни тогава японски писатели. Затова и т. нар. пътни бележки могат да бъдат определени като първи в историята на българската литература пътепис за Страната на изгряващото слънце, без претенции за всеобхватност на разказаното, но с безспорна достоверност на наблюдаваното от натура и на изживяното в онова далечно време.

Няколко са тематичните аспекти в пътеписа “Пътюм през Япония”: икономическата структура на страната, доколкото авторът е добил впечатления от нея при пътуването си от град на град, спецификата на японския бит и нрави, мястото на средностатистическия японец в обществената пирамида на държавата и изобщо в периода на току-шо приключилия конфликт с Русия през 1905 г. Като допълнителни щрихи в пътеписа релефно са привнесени описания на ост-

ровната природа, на отношенията между мъжа и жената в многовековния източен церемониал и, което днес изглежда на читателя почти невероятно, на удивлението, което чужденците-пътешественици извикват у японските си домакини, но което от позициите на времето е разбираемо за една страна, намираща се в доброволна геополитическа изолация през първите години на нашия век.

А. Бозуков започва своя разказ с отделни случки в драмата — сам той я определя така — състояща се в сблъсъци между руското офицерство и връщащите се от плен озлобени войнишки тълпи, в уличните погроми, в “умиротворителните” казашки ескадрони — всичко това във Владивосток, от чието пристанище авторът отплава към Фушики. Толкова по-стъписващо е (в положителен смисъл) впечатлението му от спокойствието и уредеността на екзотична Япония, от приветливостта и трудолюбието на народа ѝ, от обичаите и битовия му практицизъм. “Градлето е малко, та в час време успях да го обходя. Улиците са прави и тесни, но тъй хубаво постлани с пясък, че няма да се накалят пенчетата на обувката, макар че цялата нощ валя дъжд. След мен върви тълпа от любопитни. Навсякъде чистота, убранство. Няма къща без един-два квадратни метра градинка, най-грижливо обработена и с голям вкус разпределена. В много дворове забележих цъфнали рози. Чаршията е малка, но всички дюгени са грижливо наредени...”. Следват описания на необичайния строеж на дървената японска къща, на тежкия селски труд, при който цялото семейство с мравешко упорство култивира всяка извоювана педя земя. “Ама какво ще кажете, ако ви съобща — пита авторът бъдещите си читатели, — че вместо коне тук в файтончетата се впрягат хора, които за 70 сенса (1 лв. 80 ст.) ви возят цели 12 часа, 4—5 от които е било все в бягане като конь”³? Погледът на разказвача А. Бозуков често се спира на фабричните комини в градовете, които посещава.

Не пропуска да отбележи, че “електрическото осветление и телеграфите са в пълен ход”, че в Япония излизат и вестници на английски език, а банковото дело съсредоточава азиатски, австралийски и индийски капитали. При това в хода на повествованието А. Бозуков прави редица сравнения със състоянието на аналогични страни на обществено-политическия живот в “нашенско”, а симпатиите му много рядко са адресирани до балканските варианти. В изводите му не се долавя тенденциозност. Те са по-скоро следствие от критериите му за сравнимост от предишните му странствувания и от опита на административен служител в България. Подтекстът на “пътните бележки” има — с непринудения си и привидно накъсан разказ — една основна цел: да покаже как зад екзотичната фасада на японската причудлива действителност от началото на века постепенно се очертава мощна и икономическо, а оттук и в политическо отношение държава. При това с цената на твърде много (в количествено отношение) безимен човешки потенциал, вграден в основата ѝ. И този човешки потенциал е висококвалифициран, за да бъде полезен на страната с професията си, потвърждение на което поднася с описанието на японските железници: “Тук един

човек е и началник трена, и кондуктор, и помощник, и контролър, и всичко. Нему са дадени в помощ три 16—17-годишни момчета, за всяка класа по едно, да чистят вагоните и услужват на пасажерите. Никакви спирачи и фенерджии, понеже всичко това е в ръцете на машиниста. В нас, а особено в Русия, човек не може да запомни всичките длъжности на служещите в един трен, дори и жандарми поставяме и пак не можем да постигнем желанието ред и точност. А то е, защото по наследство от русите имаме още старши помощници на младшите писари. И забележете, че всички се оплакват от много работа”⁴.

Без да се впускаме в обширни разсъждения около мнението на пътеписеца за японската религия и храмове, за изкуството на гейшите и местния национален театър, за красотата на природата и за гостоприемството на местното население, специално ще посочим мястото, отделено в книгата за японската жена. Впрочем още в началото на пътеписа сам А. Бозуков информира: “Смятам да поговоря по-обширно за семейното, социалното и економическото положение на жената в Япония”. И наистина образът ѝ се появява често в книгата — ту като домашна помощница и прислужница, ту на миниатюрните терасовидни ниви или в ролята на многодетна майка. Но това са само социалните ракурси на една много по-дълбока, вековечна човешка драма, кореняща се в неравностойното обществено положение на жената независимо от човешките ѝ добродетели. Япония от началото на века не прави изключение в това отношение: “Туй, което ме очуди, то е, че всички почти хамали са жени. Мъчно, тежко става човеку, когато гледа как млада, нежна, красива жена пъшка, прегърбена надве, под тежките денкове. И всичко туй, господа, за 60 стотинки от ранно утро до късна вечеря. Аз не се стърпях; купих за един иен (2 лв. 65 ст.) разни сладкиши от съседната сладкарница и почнах да раздавам. В един миг ме заобиколи тълпа от работнички, всяка протягаща ръката си да получи нещо. Те, бедните, вероятно не бяха закусвали. Колко благословии аз получих за този си подарък! По японските понятия за мъжа е недостолепно да се занимава с такива занятия като хамалък, телялък и др.; това е работа на долните същества, за каквито те считат жената по учението на Конфуция”⁵.

В малката си книга Антон Бозуков пестеливо споделя впечатления от посетените Катаока, Канасава, Осака, Киото, Майбара, Йокохама. Пътеписът няма определен финал, завършва някак неочаквано. Той сякаш оставя читателя далече зад себе си с авторовото описание на планината Фудзияма и беглото споменаване, че пътува за Токио. Възможно е “Пътьом през Япония” да е била замислена не непременно в този ѝ вид, а с продължение или с втора част, но това е само предположение. Днес тя има познавателна стойност за изследвачите както с достоверно поднесената фактология за далечната страна, така и със самото си съществуване в библиографията на българския, нека условно го наречем, “задграничен” пътепис.

Следващата книга за Япония се появява в нашата литература десетилетия

по-късно: “Империя на глада” от Светослав Минков, но в нея историята, социалните наблюдения и др. носят отпечатък на явна политизация, каквато при А. Бозуков отсъства. А останалите произведения за Страната на изгряващото слънце, излезли в наши дни, са обект на съвсем други изследвания, от различни ъгли на литературното полезрение. Времето, когато е създаван пътеписът “Пътъом през Япония”, е и време, в което немалко българи, предимно по икономически причини, се отправят зад граница. Така и светът постепенно научава за съществуването на малката балканска страна. Като често споменава, че в Япония пътува със свой сънародник-търговец, Антон Бозуков съобщава на аудиторията: “Гледаш интелигентен човек, а щом му кажеш “българи, България”, той те гледа като на испанско село. По параходните агенции по цели часове прелистват диксионерите и атлазите, докато намерят где и как се пише това име. Аз до толкова се считах обиден, че не пожелах 10 рубли за един подобен атлас, когото постоянно търтя със себе си...и щом стане дума за народността ми, обръщам листа с картата България и го завирам в носа им (атлаза)”⁶.

Япония — като за Япония. А може би позабравен повече от допустимото, пътеписът на А. Бозуков би трябвало да ни подсети, че навярно има немалко още аналогични произведения, писани от български автори за далечни краища на планетата, които, ако се освободят от незаслужения прах на забравата, ще допълнят колорита и познавателното значение на нашата пътеписна история изобщо във времето и в съзнанието на съвременните читатели от различни възрасти.

БЕЛЕЖКИ

¹ Д. С. Руевски. Хавайските острови. “Държавна печатница”. С., 1900 г.

² А. Бозуков. Пътъом през Япония. Печатница “Дневник”, С., 1906 г. Навсякъде цитатите са по това издание.

³ А. Бозуков. Цит. съч., с. 32. Езикът и правописът са според оригинала, от който се цитира.

⁴ Пак там, с. 26, 27

⁵ Пак там, с. 63.

⁶ Пак там, с. 63.